

МОДЕЛЮВАННЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРІГАЮЧОГО СЕРЕДОВИЩА ДОШКІЛЬНОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ: СУЧАСНІ ПІДХОДИ

Левінець Наталія

Київ

У статті актуалізовано проблема збереження та зміцнення здоров'я дітей, визначені функції здоров'язберігаючого середовища, принципи та пріоритети здоров'язберігаючої діяльності, сформульовано педагогічні умови моделювання здоров'я зберігаючого середовища.

Ключові слова: здоров'язберігаюче середовище, здоров'язберігаючі технології, дошкільний навчальний заклад.

В сучасних умовах розвитку суспільства, якому притаманне техногенне навантаження на природу, глобальне погіршення стану довкілля, загострення суперечностей між результатами діяльності людини і законами розвитку природи, проблема збереження та зміцнення здоров'я підростаючих поколінь набуває особливої актуальності.

Результати медичних та соціологічних досліджень останніх років засвідчують стійку тенденцію до погіршення стану здоров'я дітей. Серед причин, що зумовлюють таку ситуацію є: несприятливі соціально-економічні; відсутність належних умов для активної рухової діяльності особистості як в сім'ї, так і в навчальному закладі; незбалансоване харчування, формалізований підхід до загартування; не дотримання санітарно-гігієнічного, повітряного, температурного, світлового режимів організації життя дитини. Однією із першопричин такого становища є протиріччя між потребами дітей та виховними засобами, що використовуються у педагогічному процесі. Задля усунення даного протиріччя в педагогіці створюється новий напрям – здоров'язберігаюча освіта, в основу якої покладено ідею пріоритетності здоров'я суб'єктів

педагогічного процесу як стержневого компонента особистості, що дозволяє забезпечити оптимальну життєдіяльність педагога та вихованців.

Здоров'язберігаюче середовище відграє важливу роль у процесі формування гармонійної особистості. За умови створення такого середовища стануть можливими вирішення таких актуальних завдань як повноцінне збереження та зміцнення здоров'я, формування здоров'язберігаючої поведінки та культури здоров'я, засвоєння її морально-етичних, духовних, естетичних та фізичних компонентів.

Здоров'язберігаюче середовище розуміють як сприятливе середовище життя та діяльності людини, а також оточуючі її суспільні, матеріальні та духовні умови, які позитивно впливають на здоров'я особистості. Дане твердження базується на усвідомленні важливості забезпеченні сприятливих умов життєдіяльності людини як стану середовища життєдіяльності, при якому відсутній будь-який шкідливий вплив його факторів на здоров'я людини і є можливості для забезпечення нормальних і відновлення порушених функцій організму.

Здоров'язберігаюче середовище навчального закладу в загальному розумінні – це дотримання санітарно-гігієнічних норм, повітряного та світлового режимів та інше у всіх сферах організації життєдіяльності дитини в навчальному закладі. Аналіз праць з питань створення здоров'язберігаючого середовища переконує в міждисциплінарному характері даного напрямку, оскільки втілює ідеї різних галузей наукових знань: педіатрії, гігієни, фізіології, психології, педагогіки, медичної екології, екології людини, соціології тощо. Тому існують різні точки зору щодо визначення поняття «здоров'язберігаюче середовище».

Кірпи́ченко О. О. розглядає здоров'язберігаюче середовище дошкільного навчального закладу як систему, що включає навчально-виховний процес, соціальний та предметний компоненти [4]. До соціального компоненту автор відносить педагогічний персонал, які втілюють в практику фізкультурно-оздоровчої здоров'язберігаючих технологій; медичний персонал, який

забезпечує контроль за станом здоров'я та фізичним розвитком дітей, дотримання санітарно-гігієнічних норм в процесі реалізації навчально-виховної роботи, організації раціонального харчування; соціальне оточення дитини поза навчальним закладом. Варто зазначити, що соціальний компонент має значний виховний потенціал. В ньому закладено великий виховний вплив на особистість дитини, який закладено у соціальних функціях рухової активності, що реалізуються дитиною у взаємодії з довкіллям. З одного боку рухової дії дитини стають комунікативними та інтерактивними, а з іншого – взаємодія в рухових діях виступає в якості соціального змісту даного рух та сприяє усвідомленню дитиною значущості виконуваних рухових дій. І нарешті, в процесі ігрової взаємодії під час рухливих ігор відбувається спілкування, розвивається мовленнєво-комунікативна компетентність дитини.

Предметний компонент включає: фізкультурне обладнання групової кімнати, фізкультурної зали, спортивного майданчику, посібники, методичні рекомендації для організації цілеспрямованої та самостійної діяльності дітей, які відповідають педагогічним, гігієнічним, естетичним вимогам та анатомо-фізіологічним особливостям дітей різного віку.

У дослідженні Золотухіної І. П. визначені ергономічні, антропометричні та психофізіологічні особливості функціонування здоров'язберігаючого просторово-предметного середовища дошкільного навчального закладу [3]. До основних з них автор відносить: розвивальний характер простору дитинства, діяльнісно-віковий підхід, інформативність забезпечення комфортності, функціональної надійності та безпечності, дотримання високих гігієнічних та естетичних показників.

Саме через ці компоненти здоров'язберігаючого середовища педагогічний колектив забезпечує всебічний гармонійний розвиток дитини, створює передумови для використання здоров'язберігаючих технологій.

Основними характеристиками такого середовища можуть бути визначені: збалансоване харчування, морально-психологічний клімат у

взаєминах суб'єктів освітнього процесу, екологію та гігієнічний стан, сучасний дизайн, предметно-ігровий простір групової кімнати, фізкультурної зали та ігрового майданчика, раціональна організація життєдіяльності дітей відповідно до їхніх вікових та психофізіологічних особливостей, широке впровадження інноваційних програм та технологій оздоровчого спрямування, рівень співпраці дошкільного навчального закладу із родинами та іншими соціальними інституціями.

Ми поділяємо думку Богінч О. Л., Волошиної Л. М., Денисенко Н. Ф. та інших, що провідним завданням здоров'язберігаючого середовища, яке ґрунтується на єдності фізичного, психічного (духовного) та соціального здоров'я, є занурення дитини в особливо організований життєвий простір, в якому формується звичка до здорового способу поведінки, що забезпечує комфортне перебування дитини і в дошкільному закладі, і родинному середовищі, і серед дитячого колективу поза навчального закладу. Крім того важливим є забезпечення оптимальної рухової активності дітей, яка спрямована на формування та реалізацію природної потреби в рухах, що закладена генетично, проте потребує певного стимулювання та задоволення.

Суттєвий вплив на формування особистості дитини здійснюється системою педагогічних впливів, застосовуваних в навчальному закладі. Саме вони відображають концептуальні підходи до організації освітньої діяльності в цілому, і зокрема в питаннях збереження і зміцнення здоров'я дітей. Тому чимало дослідників, підкреслюючи значущість побудови сприятливого для розвитку та саморозвитку дитини педагогічного процесу, виокремлюють поняття «здоров'язберігаюче освітнє середовище».

Так, Говорушина Т. К., здоров'язберігаюче освітнє середовище визначає як сукупність педагогічних, соціально-культурних, матеріально-технологічних та медико-валеологічних умов життєдіяльності навчального закладу, результатом взаємодії яких відбувається духовно-моральний та інтелектуальний розвиток особистості [2]. В даному визначені закладено інтегративний підхід до розуміння феномену здоров'я, багаторівневість

реалізації здоров'язберігаючої діяльності, врахування єдності підходів, полікомпонентність середовища.

Цінним є усвідомлення того, що створення здоров'язберігаючого середовища передбачає злагодженість впливу на особистість дитини як макросередовища, так і мікросередовище. Врахування даних факторів дозволить педагогічному колективу створити дійсно ефективну систему фізкультурно-оздоровчої діяльності та мінімізувати негативні впливи сучасної екології на стан здоров'я підростаючих поколінь.

Процес моделювання здоров'язберігаючого середовища можна назвати своєрідною специфічною сукупністю внутрішніх факторів розвитку даного середовища. Така сукупність відбувається на ґрунті морфофункціональних, психічних, фізичних новоутворень особистості дитини та зовнішніх умов, які характеризують кожний ступінь навчання та виховання, також вікового етапу розвитку онтогенезу дітей, за дотримання конкретних соціокультурних та психолого-педагогічних умов, які створюються у навчальному закладі.

Здоров'язберігаюче середовище дошкільного навчального закладу являє собою складно організовану систему, яка складається із сукупності санітарно-гігієнічних, організаційно-педагогічних та психолого-педагогічних умов. Тому воно спрямоване на оптимізацію санітарно-гігієнічних умов процесу організації життєдіяльності дітей, зокрема навчання та виховання, вибір доцільних форм та методів фізкультурно-оздоровчої діяльності, гуманізацію взаємин учасників навчально-виховного процесу, активізацію рухової діяльності, запобіганню розумовому та фізичному перенавантаженню дітей, попередженню стресових станів, підвищенню адаптаційних можливостей дитячого організму, вибір доцільних інноваційних технологій та моніторинг якості освітніх послуг.

Функції здоров'язберігаючого середовища включають: *координаційну, інтеграційну, адаптивну, соціокультурну, орієнтаційну, пропедевтичну, стимулюючу* та інші. *Координаційна* функція забезпечує взаємодію різних структур у питаннях збереження та зміцнення здоров'я підростаючих

поколінь, забезпечує наступність у реалізації державної політики на різних освітніх ступенях. *Інтегруюча* функція тісно пов'язана із координаційною і спрямована вироблення спільних підходів до організації здоров'язберігаючого середовища. *Адаптивна* – сприяє покращенню адаптаційних можливостей та функціональних можливостей організму дитини, готує до навчання в школі. *Соціокультурна* спрямована на прилучення дітей до виробленої суспільством системи цінностей щодо здоров'я особистості, культивування здоров'язберігаючої поведінки як власної ціннісної потреби. *Орієнтаційна* – забезпечує самовизначення дитини (відповідно до вікових можливостей) у різних сферах її життєдіяльності, допомога у пошуку адекватних шляхів вирішення різних життєвих ситуацій. *Пропедевтична* – характеризує валеологічних супровід дитини у навчально-виховному процесі, як у змісті (сприяє формуванню валеологічних уявлень і виробленню певних практичних умінь), так і формах роботи. *Стимулююча* – пов'язана з використанням позитивного зворотнього зв'язку, який дозволяє відстежувати зміни у особистості дитини, зокрема і у показниках здоров'я, орієнтацію не тільки на кінцевий результат, а й на процес його досягнення.

Створюючи здоров'язберігаюче середовище необхідно враховувати принципи організації здоров'язберігаючої діяльності:

- принцип переходу до ціннісної парадигми виховання,
- принцип природоцільності,
- принцип педагогічної підтримки (педагогічного супроводу),
- принцип безперервності та наступності,
- принцип інтеграції зусиль суб'єктів навчально-виховного процесу, спрямованих на забезпечення розвитку фізичного та психічного здоров'я дітей,
- принцип гармонійного розвитку особистості,
- принцип оздоровчої спрямованості навчально-виховного процесу.

Ряд авторів виділяють фактори, які впливають на стан здоров'я учасників освітнього процесу: *соціальні* (соціальна орієнтація на здоровий спосіб життя, стійка мотивація до здоров'язберезувальної поведінки, усвідомлена потреба у валеологічних знаннях та навичках тощо); *психолого-фізіологічних* (функціональний стан організму, індивідуально-типологічні особливості організму, відповідні погляди та переконання щодо здоров'я, усвідомлення значущості здоров'я тощо), *організаційно-педагогічний*, які поділяються на *організаційні* (навчальний процес, побудова розпорядку дня, режим рухової активності, *процесуальні* (освітній стандарт, розумові та фізичні навантаження) та професійно - компетентністній (антистресова педагогічна тактика, мотивований, комплексний підхід вихователя до оцінки стану здоров'я дітей, використання здоров'язберігаючих технологій, систематичний моніторинг стану здоров'я дітей, застосування адекватних діагностичних методик); *управлінські* (основні параметри функціонування здоров'язберігаючого середовища начального закладу, матеріально-технічні, фінансові, кадрові, інформаційні, методичні ресурси тощо) [6]. Дані фактори поглиблюють розуміння сутнісних характеристик здоров'язберігаючого середовища, підкреслюючи необхідність комплексного підходу до його створення.

Під час проектування здоров'язберігаючого середовища дошкільного навчального закладу необхідно забезпечити наступні педагогічні умови:

- ✓ розробка та затвердження здоров'язберігаючої концепції, формулювання стратегічних цілей та завдань,
- ✓ здійснення діагностики та моніторингу стану здоров'я дітей,
- ✓ прилучення дітей до основ здорового способу життя, формування валеологічної компетентності,
- ✓ підвищення професійної компетентності педагогічного колективу в контексті здоров'язберезувальної діяльності, формування культури здоров'я,
- ✓ змістовна взаємодія всіх суб'єктів педагогічного процесу (адміністрація, вихователі, інструктор з фізичної культури, психолог,

медична сестра, діти, батьки), визначення їхніх обов'язків та відповідальності в реалізації програмних цілей.

Основою для розробки критеріїв ефективності функціонування здоров'язберігаючого середовища можуть слугувати наступні: *матеріально-технічна забезпеченість* здоров'язберігаючого середовища, їх відповідність санітарно-гігієнічним нормам; *відповідність організації системи харчування* чинним санітарним правилам та нормам; *міжособистісні взаємини* між суб'єктами навчально-виховного процесу; *стан фізичного та психічного здоров'я* дітей і вихователів; *показники рухової підготовленості* дітей, *рівень професійної компетентності* педагогів, *цілісність оздоровчих впливів* та стабільність результатів.

Отже, створення здоров'язберігаючого середовища процес, який вимагає чіткого усвідомлення усіма суб'єктами навчально-виховного процесу значущості відповідального ставлення до власного здоров'я. Таке середовище має забезпечувати не лише збереження та зміцнення здоров'я дітей, а й формування культури здоров'я. Лише злагоджена та змістовна співпраця дошкільного навчального закладу та родини у сфері здоров'язбереження зможе забезпечити успішну реалізацію здоров'язберігаючих технологій, спрямованих на покращення стану здоров'я дітей.

Література:

1. Богініч О. Л. Сутність здоров'язберігаючого середовища у життєдіяльності дітей дошкільного віку / О. Л. Богініч // Вісник Прикарпатського університету. Педагогіка. Вип. XVII–XVIII. – Івано-Франківськ : ПНУ ім. В. Стефаника, 2008. – С. 191–199.
2. Говорушина Т. К. Особенности формирования здоровьесберегающей среды в учреждении дополнительного образования детей: автореф. дис. на соиск. учен. степ. к.п.н.: спец. 13.00.01 - Великий Новгород, 2005 – 26 с.

3. Золотухина И. П. Здоровьесберегающее пространство как феномен взаимодействия детского сада и начальной школы кандидат педагогических наук 13.00.01 Специальность: Общая педагогика, история педагогики и образования – Москва, 2006 – 201 с.
4. Кирпиченков А. А. Компонентный состав здоровьесберегающей среды в дошкольном образовательном учреждении □ Ученые записки университета имени П.Ф.Лесгафта. - №1 (71). – 2011. – С. 51-54.
5. Морозова Т. Ю. О современных подходах к обеспечению здоровьесберегающей среды в условиях детского сада [Текст] / Ю. Т.Морозова, И. Ю. Лебеденко // Дошкольная педагогика. - 2009. - № 5. - С. 4-5.
6. Рылова Н. Т. Организационно-педагогические условия создания здоровьесберегающей среды образовательных учреждений: диссертация ... кандидата педагогических наук : 13.00.01 Кемерово, 2007. – 196 с.

В статье актуализирована проблема сохранения и укрепления здоровья детей, определены функции здоровьесберегающей среды, принципы и приоритеты здоровьесберегающей деятельности, сформулированы педагогические условия проектирования здоровьесберегающей среды.

Ключевые слова: здоровьесберегающая среда, здоровьесберегающие технологии, дошкольное образовательное учреждение.

The article proposed by the problem of preservation and strengthening of health of children, defines the functions of the health-saving environment, principles and priorities of the health-saving activities, formulated pedagogical conditions of design health-saving environment and recommendations for the introduction of health-saving technologies.

Keywords: health-saving environment, health-saving technologies, preschool educational establishment.